

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ(*)

**Τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου
κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.**

Κάθε φορά πού προστρέχουμε στους Τρεῖς Ἱεράρχες ζητώντας τή σοφία τους πάνω σέ κάποιο πρόβλημά μας, διαπιστώνουμε τήν καθολικότητα καί τήν πληρότητα τῆς σκέψης τους, ἀλλά καί τήν ἐπικαιρότητά τους. Βαθεῖς ἀνατόμοι τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, κάτοχοι πλούσιας θεολογικῆς, ἀλλά καί ἐπιστημονικῆς παιδείας, ἀνίχνευσαν τά ἀπύθμενα δάθη τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, δέν ἄφησαν καμιά πτυχή τῆς ζωῆς ἀνεξερευνήτη.

Εἶχαν συλλάβει τό νόημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς στήν πληρότητά του κι εἶναι ἀνίκητοι ἀπό τό χρόνο. Γιατί δέν ἀσχολοῦνται μέ τίς παροδικές συμβατικότητες τῆς ζωῆς, ἀλλά μέ τήν ἀναλλοίωτη, τήν ἀμετάβλητη οὐσία της.

Μπορεῖ οἱ ἀπαντήσεις τους νά γίνονται δεκτές σέ ὀρισμένες περιόδους τῆς Ἱστορίας, ὑπό ὀρισμένες προϋποθέσεις. Ἡ ἀπόσταση, πού μᾶς χωρίζει ἀπό τήν ἐποχή καί τή δράση τους, εἶναι ὅπωςδήποτε ἓνας μέγας διαφοροποιητικός παράγοντας. Σημασία, ὅμως, ἔχει πώς τό πνεῦμά τους εἶναι πάντα ἐπίκαιρο καί σύγχρονο. Ὑπερχρονικό, ὅπως καί τό Εὐαγγέλιο.

Δέν εἶναι, φυσικά, εὐκόλο νά μιλήσει γι' αὐτούς κάποιος ἄνθρωπος τῆς δικῆς μας ἐποχῆς. Χαρακτηριστικό τοῦ ἀνθρώ-

*) Ἐλέχθη σ' ἐκδήλωση γιά τήν ἑορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, πού ὁργάνωσε ὁ Δῆμος Ἀραδίππου στίς 2 Φεβρουαρίου 2009 στό Δ' Δημοτικό Σχολεῖο τῆς κοινότη-
τας.

που της εποχής μας είναι ο περιορισμός των γνώσεών του σ' ένα πεδίο πού συνεχώς μικραίνει, πού τοῦ ἀπορροφᾷ ὅλη τὴ δυνατότητα μάθησης, ὥστε νὰ μὴ τοῦ μένει χρόνος γιὰ ἄλλη πνευματικὴ δραστηριότητα. Αὐτὴ ἡ ὑπερειδίκευση τοῦ καιροῦ μας ὁδήγησε μοιραῖα στὸν κατακερματισμὸ τῆς γνώσης καὶ στὸ στένεμα τῆς σκέψης. Ἐκεῖνοι ἦσαν ὁλοκληρωμένες προσωπικότητες. Ἐμεῖς ἀνεπαρκεῖς ἀκόμα καὶ στίς εἰδικότητές μας. Μὲ ποιές, λοιπόν, ἐμπειρίες, μὲ ποιὰ γλῶσσα καὶ ποιό λόγο νὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ «πάγχρυσά στόματα τοῦ Λόγου»;

Μὲ τὴν ἐπίγνωση αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας, θὰ ἐπιχειρήσω μιὰ προσέγγιση στὸ θέμα τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐκπαίδευσης, τῆς ἀγωγῆς, δηλαδή, τῶν νέων, μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολήθηκαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καὶ τὸ ὁποῖο ἐπιβάλλει ἡ ἐτήσια γιορτὴ τῶν Γραμματιῶν.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς τῶν νέων εἶναι πάντα ἐπὶκαιρο καὶ καθολικοῦ ἐνδιαφέροντος. Στὸ σημεῖο αὐτὸ συναντῶνται ὅλοι: Κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι, ποιμένες, γονεῖς, δάσκαλοι, κι αὐτοὶ οἱ νέοι ὡς ὑποκείμενο τῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἀγωγή τῶν νέων εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν πρόβλημα κάθε ἐποχῆς καὶ ἐπομένως καὶ τῆς ἐποχῆς μας γιὰ δύο λόγους:

α) Πρῶτα, γιατί ἡ ἔλλειψη στόχων στὴν ἀγωγή καὶ σκοπῶν στὴν Παιδεία εἶναι ἀποδεδειγμένο πὼς ὁδηγεῖ πάντα σὲ ἀδιέξοδα μὲ τραγικὲς διαστάσεις.

β) Κι ὕστερα γιατί ξέρουμε, πὼς σήμερα, πού διανύουμε μιὰ περίοδο, πού συνιστᾷ ἀποφαστικὴ καμπὴ στὴν ἱστορικὴ πορεία μας ὡς Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, δέν εἶναι στὴν ἀριθμητικὴ, ἀλλὰ στὴν ποιοτικὴ μας ὑπεροχή, πού θὰ πρέπει νὰ βασιστοῦμε, προκειμένου νὰ ἐπιβιώσουμε. Κι ἡ ποιοτικὴ ὑπεροχὴ συναρτᾶται ἄμεσα πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὴν καταλληλότητα τῆς ἀγωγῆς τῆς νέας γενιᾶς. Σὲ συνάρτηση, μάλιστα, πρὸς τὴν ἐπιχειρούμενη σήμερα ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ πού ἐπιχειροῦν κάποιοι νὰ τῆς προσδώσουν τὸ θέμα τῆς Παιδείας καὶ τῆς Ἐκπαίδευσης τῶν νέων μονοπωλεῖ τὰ ἐνδιαφέροντα κάθε Ἑλληνοκύπριου.

Στὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς Παιδείας καὶ τῆς Ἐκπαίδευσης οἱ

Τρεῖς Ἱεράρχες, παρὰ τὴν ἑτερότητα τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν ἀτομικῶν ἐνδιαφερόντων τους, παρουσιάζουν μιά βαθιά πνευματική ὁμοιογένεια καὶ ἐνότητα στόχων καὶ σκοπῶν.

Λόγω χρονικῆς στενότητας θά περιοριστῶ ἀπόψε μόνον σέ ὁρισμένες ἀδρές ὄψεις τοῦ προβλήματος, καὶ δέν ἔχω ψευδαισθήσεις πὼς σέ μερικά τουλάχιστον σημεία, μερικοί, γιὰ διαφορικούς λόγους, ἴσως νά μή συμφωνήσουν μέ τίς θέσεις τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ἀσχολοῦνται στά ἔργα τους μέ τὴν ἀγωγή κάθε ἡλικίας. Πιό πολύ δέδαια ἀσχολοῦνται μέ τὴ νεότητα. Εἶναι βαθεῖς γνῶστες τῆς προβληματολογίας τῶν νέων, πού ἡ κοινωνία ἐμπιστεύεται στά χέρια τους. Ἡ νεότητα - λέει ὁ Χρυσόστομος - εἶναι «καθ' ἑαυτὴν εὐόλισθον πρᾶγμα καὶ ὀξύρροπον πρὸς κακίαν». Γι' αὐτό καὶ τονίζει ἐπανειλημμένα, πὼς πρῶτο μέλημα τόσο τῆς οἰκογένειας ὅσο καὶ τοῦ κράτους πρέπει νά εἶναι ἡ Παιδεία. «Πάντα ὑμῖν δεύτερα ἔστω τῆς προνοίας τῶν νέων». «Ὅλα τ' ἄλλα, λέει, θά πρέπει νά μπαίνουν σέ δεύτερη μοῖρα μπροστά στό πρόβλημα τῆς Παιδείας τῶν νέων. Τό μεγαλύτερο ποσοστό, θά λέγαμε σήμερα, τοῦ Κρατικοῦ Προϋπολογισμοῦ, ὄχι σέ ἄλλα ἐπενδύει ἔργα, ἀλλὰ στὴν Παιδεία.

Μέσα στά ἴδια πλαίσια κινεῖται κι ὁ Γρηγόριος, τονίζοντας τὴ σημασία τῆς ἀγωγῆς μέ τὴν ἀκόλουθη πρόταση, πού θά μπορούσε νά χαρακτηρισθεῖ σάν χρυσοῦς κανόνας τῆς Παιδαγωγικῆς: «Τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν φαίνεται μοι ἄνθρωπον ἄγειν, τό πολυτροπώτατον ζῶον καὶ ποικιλώτατον». Κατὰ τὸν Χρυσόστομο, ἡ ιδιότητα τοῦ γονιοῦ δέν ἐξαρτᾶται τόσο ἀπὸ τό γεγονός ὅτι ἔφερε ἄνθρώπους στὴ ζωή, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τό ὅτι μόχθησε γιὰ τὴ σωστή ἀνατροφή τους. «Ὁχι τό «τεκνοποιεῖν», ἀλλὰ τό «τεκνοτροφεῖν», συνιστᾷ τό γονιό.

Καί τότε ἀκούονταν τά ἴδια παράπονα, πού καὶ σήμερα διατυπώνονται γιὰ τοὺς νέους: Θρασύτητα, ἀνυπακοή, ἐπανάσταση, ἀσέβεια, ἀναρχία τῆς νεολαίας. Πάντα ἡ σχέση τῶν μεγαλύτερων πρὸς τοὺς νέους εἶναι διαλεκτική - ἀντιθετική. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, ὅμως, ἐντοπίζουν τὴν παρατηρούμενη ἀνησυχητική πορεία τῶν νέων στὴν ἑλλειψη ἐπαρκoῦς φροντίδας ἐκ

μέρους τών μεγαλυτέρων καί στήν ανεπάρκεια τῆς προσφερόμενης ἀγωγῆς. «Πόθεν τά μυρία κακά;», ρωτᾷ ὁ Χρυσόστομος. «Δέν εἶναι - λέει - ἀπό τό ὅτι παραβλέψαμε τήν πνευματική κατάρτιση τών νέων;» Μποροῦμε νά «δρέψωμεν ἐξ ἀκανθῶν σταφυλάς καί ἀπό τριβόλων σύκα;» Ὁ ἄν δείχναμε, λέει ὁ ἴδιος Ἱεράρχης, τό ἴδιο ἐνδιαφέρον γιά τήν πνευματική ἀγωγή τών παιδιῶν μας, μ' ἐκεῖνο πού δείχνουμε γιά τήν ὁποιαδήποτε ἄλλη κατάρτισή τους, θά μπορούσαμε νά προλάβουμε πολλά ἀπό τά κακά, πού μᾶς ἀπειλοῦν. Κατανοοῦν, ἐπομένως, τή σημασία τῆς ἀγωγῆς οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καί ἐντοπίζουν καί τό ρόλο τών μεγάλων.

Σ' αὐτές τίς διαπιστώσεις, βέβαια, κατέληξαν κι ἄλλοι πολλοί, πρὶν καί μετὰ τούς Τρεῖς Ἱεράρχες. Ποιά εἶναι ἡ ἰδιαιτερότητα τών Τριῶν Ἱεραρχῶν;

Διαφέρουν στήν προτεινόμενη ἀγωγή. Θεωροῦν, πῶς ἡ ἀγωγή δέν πρέπει νά εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπό τόν προορισμό τοῦ ἀνθρώπου, τό στόχο του, πού εἶναι τό «ὁμοιωθῆναι Θεῷ». «Ὁμοιώσεις δέ, οὐκ ἄνευ γνώσεως, ἡ δέ γνώσις οὐκ ἐκτός διδασμάτων», λέει ὁ Βασίλειος. Αὐτή ἡ ὁμοίωσις μέ τό Θεό, δέν θά ἐπιτευχθεῖ χωρίς γνώσεις, μέσα σ' ἓνα κλίμα ἀγνοίας καί σκοταδισμοῦ. Οὔτε καί χωρίς τή χρήση παιδαγωγῶν καί παραδειγμάτων.

Εἶναι γνωστό, πῶς στόν Ἑλληνικό ἀνθρωπισμό, σκοπός τῆς Παιδείας ἦταν ἡ ἐξανθρωποποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Εἶχε ἀπόλυτη ἰσχὺ τό ἀπόφθεγμα: «Ὡς χαρίεν ἄνθρωπος, ὅταν ἄνθρωπος ᾖ». Ἱδανικό γιά τήν ἀγωγή ἐκεῖ εἶναι ἡ ὑπέρβαση τῆς ζωώδους φύσης. Εἶναι ἡ ὀριζόντια, ἐγκοσμιοκρατική τάση. Ὁ στόχος τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς, πού προτείνουν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, εἶναι διαφορετικός. Βρίσκεται ἔξω ἀπό τόν κόσμο, πέρα ἀπό τό στενό ὀριζόντια τῆς ἐγκόσμιας προοπτικῆς. Τό «ἀρχέτυπο», στό ὁποῖο στοχεύει ἡ παιδευτική τους πορεία, εἶναι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. Στόχος τους εἶναι ἡ ἀφύπνιση τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς ἀπό τόν ὕπνο τῆς ἁμαρτίας στήν περιοχή τῆς «καινῆς ζωῆς». Εἶναι εὐστοχη μιά σχετική παρατήρηση τοῦ Χρυσόστομου: «Οὐ γάρ εἴ τις σῶμα ἀνθρώπου καί φωνήν ἔχει,

οὗτος ἄνθρωπος, ἀλλ' εἴ τις ψυχὴν ἀνθρώπου καὶ διάθεσιν ἔχει ψυχῆς. Ψυχῆς δὲ ἀνθρωπίνης οὐδέν οὕτω τεκμήριον, ὥς τῶν θείων ἐρᾶν λογίων». Ἡ ἀγάπη, δηλαδή, τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀπόδειξη γιὰ τὴν μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου κι αὐτὴ τὴν ἀγάπη ἔχει σκοπὸ νὰ ἐμφυσήσῃ στοῦ νέους ἡ προτεινόμενη ἀπὸ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες ἀγωγή.

Ποιά, ὅμως, εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικά τῆς ἀγωγῆς, πού προτείνουν; Πῶς θὰ ἐπιτευχθεῖ ὁ πιὸ πάνω στόχος τους;

Προτείνουν πρῶτ' ἀπ' ὅλα μιὰ σύμμετρη ἀνάπτυξη ὅλων τῶν ψυχосоωματικῶν δυνάμεων τῶν νέων. Ἡ Παιδεία δέν νοεῖται ἀπὸ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες σάν μιὰ ξερὴ μετάδοση γνώσεων. Δέν στοχεύει στὴν ἀνάπτυξη μόνο τῆς λογικῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ψυχικῶν δυνάμεων: τῆς ἀγάπης, τῆς φιλαλληλίας, τοῦ συναισθήματος. Σκοπὸς δέν εἶναι ἡ πολυμάθεια σὲ κάποιο μόνο τομέα, μὰ ἡ ὁλοκληρωμένη προσωπικότητα. Διεῖδαν ἀπὸ τότε κάποια ἀδιέξοδα, στὰ ὁποῖα ἔχουμε σήμερα περιέλθει. Δέν ἐννοῶ μόνο τὸν κλειστὸ στὸν ἑαυτό του ἄνθρωπο, πού μᾶς ἔδωσε ἡ ἐξειδικευμένη Παιδεία τῆς ἐποχῆς μας. Ἀναφέρομαι καὶ σὲ μερικά σοδαρότατα ἀδιέξοδα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν – ἔστω κι ἂν πολλοὶ δέν τὰ ὑποπτεύονται κι ἄλλοι θέλουν νὰ τὰ ἀγνοοῦν – ποῦναι ἀποτέλεσμα τῆς στροφῆς σὲ μιὰ μόνο πτυχή τῆς πραγματικότητος. Ὑπενθυμίζω μιὰ γνωστότατη σὲ ὅλους περίπτωση: Στὴν Ἱατρική, μέ τίς τόσες εἰδικότητες καὶ ὑποειδικότητες, παρουσιάζεται σήμερα ἀδυναμία στὴ θεραπεία πολλῶν περιστάτικῶν. Στόχος τῆς Ἱατρικῆς εἶναι σήμερα ἡ ἐξαφάνιση συμπτωμάτων μέ τὴν ἐπενέργεια φαρμάκων σχεδιασμένων νὰ δροῦν τοπικά, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπόψη ὁ ὁργανισμὸς σάν σύνολο. Γι' αὐτὸ κι ὑπάρχουν οἱ τόσες παρενέργειες. Μόλις τώρα οἱ ἐπιστήμονες ἄρχισαν νὰ ὑποψιάζονται πῶς ἡ ἀδυναμία τῆς σύγχρονης Ἱατρικῆς νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ θεραπεύσῃ ὀρισμένες ἀρρώστιες ἴσως νὰ ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ ἀρρώστιες αὐτὲς πλήττουν τὸν ὁργανισμὸ στὸ σύνολό του, ἔτσι πού ἡ καταπολέμηση τῶν τοπικῶν συμπτωμάτων νὰ μὴ ἀρκεῖ, νὰ ὑπάρχουν μεταστάσεις. Γι' αὐτὸ κι ἀναθεωροῦν τίς ἀπόψεις τους ὅτι ὁ ὁργανισμὸς εἶναι ἀπλῶς σύνολο ὁργάνων καὶ ἰσθῶν. Στὴν διαδικασία τῶν ἐπὶ μέρους πάντα κάτι σοῦ διαφεύγει.

Κι ἂν μιά μονομερὴς Παιδεία ὁδηγεῖ σέ τόσα σοβαρά φυσικά ἀδιέξοδα, πολύ περισσότερα θά ναι τὰ πνευματικά καί μεταφυσικά ἀδιέξοδα ἀπό μιά Παιδεία πού δέν στοχεύει σέ μιά ολοκληρωμένη προσωπικότητα, σέ μιά ἐνιαία ψυχοσωματική ὑπαρξη. Κι εἶχαν δίκιο σ' αὐτό οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες.

Μέσα σ' αὐτά τὰ πλαίσια, ἐπιδιώκουν ὕστερα οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες νά βοηθήσουν τοὺς νέους νά ἀποκτήσουν αὐτοσυνειδησία. Ἔχοντας ἐπίγνωση τῶν ὁρίων τους θά ναι προσγειωμένοι καί θά μποροῦν νά κάμνουν ὀρθή ἱεράρχηση τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς. Σέ μιάν ὁμιλία τοῦ Βασιλείου, μέ τίτλο: «Εἰς τό πρόσεχε σεαυτῶ», δίνονται παιδαγωγικότερα οἱ κατευθύνσεις γιά ὀρθή αὐτογνωσία. Ἀφήνω τό κείμενο χωρίς μετάφραση, λόγω τῆς γλαφυρότητάς του: «Ἐξέτασον σεαυτόν τίς εἶ, γνῶθι σεαυτοῦ τήν φύσιν, ὅτι θνητόν μέν σου τό σῶμα, ἀθάνατος δέ ἡ ψυχή... Πρόσεχε οὖν σεαυτῶ, τουτέστι, μήτε τοῖς σοῖς, μήτε τοῖς περί σέ, ἀλλά μόνον σεαυτῶ πρόσεχε. Ἄλλο γάρ ἐσμεν ἡμεῖς αὐτοί καί ἄλλο τὰ ἡμέτερα καί ἄλλο τὰ περί ἡμᾶς... Ἡμεῖς ἐσμεν ἡ ψυχή καί ὁ νοῦς καθ' ὃ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γεγενήμεθα. Μεμνημένος οὖν τῆς φύσεως, οὐκ ἐπαρθήσῃ ποτέ...».

Ἀλλά κι ὁ Χρυσόστομος συνιστᾷ σάν ἀναγκαῖο στήν ἀγωγή τοῦ νέου: «νά γνωρίσει τή φύση τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων. Τί δηλαδή εἶναι ὁ πλοῦτος καί ἡ δόξα καί ἡ ἐξουσία, καί νά τὰ περιφρονεῖ καί νά ἐπιδιώκει τὰ μέγιστα ἀγαθὰ». Σέ ἄλλο σημείο, ὁ ἴδιος συμπληρώνει: «Δέν θάχεις τόσα ἀποτελέσματα ἂν διδάξεις στό παιδί σου μιά τέχνη καί κοσμική παιδεία γιά νά κερδίζει χρήματα, ὅσο ἂν τοῦ διδάξεις τήν τέχνη ἐκείνη μέ τήν ὁποία θά περιφρονεῖ τὰ χρήματα».

Ὁ Χρυσόστομος δέν σταματᾷ νά ἐπαναλαμβάνει στά κηρύγματά του: «Οὐκ οἶσθα ὅτι ἀποδημία ὁ παρὼν βίος; Μή γάρ πολίτης εἶ; Ὀδίτης εἶ. Συνῆκας τί εἶπον; Οὐκ εἶ πολίτης, ἀλλ' Ὀδίτης». (Δέν εἶσαι δηλαδή μόνιμος ἐδῶ, ἀλλά ὁδοιπόρος καί περαστικός). «Μή εἴπῃς ἔχω τήνδε τήν πόλιν καί ἔχω τήνδε. Οὐκ ἔχει οὐδεὶς πόλιν. Ἡ πόλις ἄνω ἐστί. Τὰ παρόντα ὁδός ἐστί. Πανδοχεῖόν ἐστιν ὁ παρὼν βίος». Ἔχοντας ἱεραρχήσει σωστά τίς ἀξίες τῆς ζωῆς ὁ νέος, δέν θά παραμελήσῃ τὰ παρόν-

τα, δέν θά τά θέσει ὁμως σέ ἀνώτερη μοῖρα ἀπό τά μέλλοντα.

Κι ὁ Γρηγόριος μαζί μέ τούς ἄλλους Πατέρες διδάσκει: Μία εἶναι ἡ ζωή πού ἀξίζει. Αὐτή πού εἶναι στραμμένη στήν αἰωνιότητα. «Μία ζωή πρὸς τήν ὄντως ζωήν βλέπειν».

Συνιστώντας τά πιό πάνω οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες δέν ζητοῦν νά μεταδώσουν πνεῦμα μοιρολατρίας, δειλίας ἢ παθητικότητας. Τό παιδευτικό τους ἰδεῶδες στοχεύει στή διάπλαση ἑνός ἀγωνιστῆ, μαχητικοῦ, θαρραλέου ἀνθρώπου, ἀνύστακτου μαχητῆ γιά τήν ἀλήθεια καί τή δικαιοσύνη. Ἡ ζωή μας, τονίζει ὁ Χρυσόστομος, δέν πρέπει νά ἐξαντλεῖται στή μακαριότητα τοῦ περιθωρίου καί στήν ἀπόλαυση τῶν μικροχαρῶν τῶν μετριοτήτων. Ὁ ἀγώνας μας πρὸς τά ἐμπρός εἶναι συνεχής, δέν ὑπάρχει ἀνακωχή. Ξέρουν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες πὼς ἡ ζωή δέν εἶναι μουσεῖο, στό ὁποῖο φυλάσσονται οἱ ἀξίες τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ δημιουργία, ἀγώνας γιά τήν καταξίωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης, γιά τήν πραγμάτωση τῶν δυνατοτήτων τῆς φύσης μας. Ξέρουν πὼς ὁ στίβος τῆς Ἱστορίας δέν ἔχει τόσο ἀνάγκη ἀπό φανατικούς φιλάθλους, ὅσον ἀπό εὐγενεῖς ἀθλητές καί γι' αὐτό καλοῦν καθημερινά σέ νέες προσπάθειες. Χωρίς ἀγῶνες δέν ὑπάρχουν ἔπαθλα, δέν ὑπάρχουν ἀμοιβές. «Τίς καθεύδων, τρόπαιον ἔστησε;», ρωτᾷ ὁ Μ. Βασίλειος. «Τίς τρυφῶν καί καταυλούμενος, τοῖς τῆς καρτερίας στεφάνοις κατεκοσμήθη; Οὐδεὶς μὴ δραμῶν ἀνείλετο βραβεῖα. Πόνοι γεννῶσι δόξαν, κάματοι προξενοῦσι στεφάνους».

Ἡ εὐρύτητα τῶν ἀντιλήψεων τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν φαίνεται καί ἀπό τή θέση τους ἀπέναντι στή «θύραθεν», στή μὴ Θεολογική Παιδεία. Δέν τήν ἀπορρίπτουν, τήν ἀποδέχονται. Οἱ ἴδιοι ἐξάλλου συγκέντρωσαν τήν ὑψηλότερη κατὰ κόσμον Παιδεία τῆς ἐποχῆς τους. Ἀξιολογοῦν ὡστόσο αὐτή τήν κοσμική Παιδεία μέ δάση τήν αἰωνιότητα. Ὁ Μ. Βασίλειος μέχρι τό τέλος τῆς ζωῆς του δέν ἔπαυσε νά στέλλει ἀπό τήν Καισάρεια Χριστιανούς νέους, πού διψοῦσαν γιά μόρφωση, στήν ἐθνική σχολή τοῦ Λιδάνιου, ὅπου θά καταρτίζονταν γιά νά ἐξορμήσουν πρὸς τόν κόσμο. Φρόντιζε, ὁμως, τήν ἴδια ὥρα νά τούς προειδοποιεῖ: «Ἡμεῖς (οἱ Χριστιανοί), ἐπὶ μακρότερον προΐμεν ταῖς

ἐλπίσι καί πρὸς ἑτέρου βίου παρασκευὴν ἅπαντα πράττομεν». Θά πάρουν ὅ,τι εἶναι χρήσιμο ἀπὸ τὸν ὑλικὸ κόσμον, ἀλλὰ ἄλλος εἶναι ὁ προσανατολισμός, ἄλλα τὰ κριτήρια τῆς δικῆς μας ζωῆς.

Τὴν ἐπιστήμη καί τὴν τεχνολογικὴ πρόοδο τοῦ καιροῦ του, θέμα μέ τό ὅποιο ἡ Παιδεία κάθε ἐποχῆς ἀναπόφευκτα βρίσκει-ται σέ ἐπαφή, ὁ Βασίλειος τῇ δέχεται καί τὴν εὐλογεῖ. Ἔχει τὴ γνώμη πὺς ἡ ἀνθρώπινη ἐφευρετικότητα καί πρόοδος ἀποτε-λοῦν ἐκπλήρωση τοῦ ἀνθρώπινου προορισμοῦ κι εἶναι στήν οὐσία δοξολογία τοῦ Θεοῦ. «Ὁ Θεός ἐν τούτῳ ἔδωκεν ἡμῖν τό κατ' εἰκόνα, ἐν τῷ κατακυριεύειν τῶν τε ἐνύδρων καί τῶν χερ-σαίων», λέει. Ταυτόχρονα, ὅμως τονίζει, πὺς ὁ ἄνθρωπος δέν καθορίζεται ἀπὸ τὴ θέση του μέσα στό κοσμικὸ σύστημα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ σχέση του μέ τό Θεό. Ἡ πραγμάτωση τῆς ἀληθινῆς οὐσίας του δέν συντελεῖται στό «κατὰ φύσιν ζῆν», ἐπεκτείνεται στό «ὑπὲρ φύσιν».

Πρωτοποριακὴ εἶναι κι ἡ θέση τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἀπέναν-τι στήν Τεχνικὴ ἐκπαίδευση τῶν νέων καί τὰ χειρωνακτικὰ ἐπαγγέλματα. Σέ ἐποχὴ πού οἱ χειρωνακτικὲς τέχνες θεωρούν-ταν καί ὀνομάζονταν «βάνανσοι», θά πεῖ ὁ Χρυσόστομος: «Μὴ καταφρονῶμεν τῶν ἀπὸ χειρῶν τρεφομένων». Κι ἄλλου: «Ὅταν ἴδῃς ὑλοκοποῦντα, σφυροκοποῦντα, ἡσβολωμένον (μουντζουρωμένο δηλαδή), μὴ διὰ τοῦτο καταφρόνει, ἀλλὰ διὰ τοῦτο θαύμαζε». Θεωρεῖ ὁ Χρυσόστομος τὰ ἐπαγγέλματα «σφόδρα ἀναγκαῖα». Πρώτη δέ τέχνη εἶναι γι' αὐτόν ἡ γεωρ-γία, πού καλλιεργεῖ καί τὴ φιλοπατρία, ὅπως ὀρθά εἶπαν κι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες.

Ὁ Γρηγόριος ἐπαινεῖ τό νόμο τῶν Ἀθηναίων, πού ὅριζε νά ἐκλέγουν οἱ νέοι τὴν τέχνη, πού τοὺς ἄρμοζε. Ὑπογραμμίζει, δηλαδή, τὴν ἀνάγκη ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. «Τό σύμφωνο μέ τὴ φύση, λέγει, ὁδηγεῖ στήν ἐπιτυχία, τό ἀντίθετο ὅμως πρὸς τὴ φύση φέρνει ἀποτυχία».

Στὴν ἀγωγή τῶν νέων ἰδιαίτερη σημασία ἔχει, κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες, καί τό παράδειγμα τῶν δασκάλων. Ὁ νέος πε-ριμένει οὐσιαστικά ὄχι τοὺς λόγους τοῦ ὑπεύθυνου γιὰ τὴν

αγωγή του, αλλά τό παράδειγμά του. «Οὐδέν γάρ οὕτως ἐνάγει πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν, ὥς πολιτείας ἀκρίβεια. Οὐδέ γάρ τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις οὕτω προσέχουσιν, ὥς τοῖς ὑφ' ἡμῶν πραπτομένοις», λέγει ὁ Μ. Βασίλειος. Καί προσθέτει: «Πολλῶν μὲν ἀκήκοα λόγων ψυχωφελῶν, πλήν παρ' οὐδενὶ τῶν διδασκάλων εὖρον ἀξίαν τῶν λόγων τὴν ἀρετὴν». Κι ὁ Γρηγόριος λέγει ἐπιγραμματικά: «Μισῶ λόγους, οἷς ἐναντίος βίος». Μισῶ τὰ λόγια πού ἔχουν ἀντίθετη ζωὴ. Γι' αὐτό καί φρόντιζαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες νά γίνονται «πᾶσι νόμος ἀρετῆς». Μά κι ὁ Χρυσόστομος εἶναι στό σημεῖο αὐτό κατηγορηματικός. «Τίποτε ψυχρότερο δέν ὑπάρχει, λέγει, ἀπὸ τό δάσκαλο πού μόνο μέ τὰ λόγια ἀσχολεῖται μέ τό ἀντικείμενό του. Κάτι τέτοιο δέν εἶναι γιὰ δάσκαλο, ἀλλά γιὰ ἡθοποιό». «Πῶς ὁ μεγαλύτερος θά καθοδηγήσει τό νεότερο, ὅταν αὐτός κάνει χειρότερα ἀπ' ἐκεῖνο;», διερωτᾶται ὁ ἴδιος Ἱεράρχης. Καί πόση στ' ἀλήθεια ψυχολογική δύναμη καί παιδαγωγική ἐμπειρία δείχνει ἡ πιό πάνω σκέψη του!

Μέσα στά πλαίσια τοῦ παραδείγματος πρὸς τοὺς μαθητές, ὁ Γρηγόριος θέλει τό δάσκαλο συνεχῶς νά ἀνανεώνεται. Νά μορφώνεται καθημερινά κι ὕστερα νά μορφώνει κι ἄλλους. Νά γεμίζει σοφία κι ὕστερα νά μεταδίδει σ' ἄλλους. Πρῶτα νά φωτίζεται ὁ ἴδιος κι ὕστερα νά φωτίζει ἄλλους. Δέν ἐκπληρώνει τὴν ἀποστολή του ὁ δάσκαλος, ὅταν μένει ἐγκλωβισμένος στή νεκρὴ ἐπανάληψη ἐνός νεκροῦ ὕλικου γιὰ δέκα, εἴκοσι, τριάντα χρόνια ζωῆς, ὀριστικά ξεκομμένος ἀπὸ κάθε ἐπιστημονικὴ φιλοδοξία καί ὄραμα, δίχως δυνατότητες οὐσιαστικῆς δημιουργίας.

Ὁ Χρυσόστομος στό ἔργο του «Περὶ κενοδοξίας καί ὅπως δεῖ τοὺς γονέας ἀνατρέφειν τὰ τέκνα» δίνει πολλές ἀρχές, ποῦναι καί σήμερα βασικὲς ἀρχές τῆς Παιδαγωγικῆς. Στό ἔργο αὐτό, ὁ Χρυσόστομος δέχεται κλιμάκωση τῆς ἀγωγῆς. Κάθε ἡλικία πρέπει νά ἔχει τό δικό της τρόπο – μέθοδο ἀγωγῆς καί τό δικό της παιδευτικὸ περιεχόμενο. Ἡ ἀγωγή πρέπει νάναι συνεχῆς καί προσεγμένη, ὅπως τό ἔργο τῶν ζωγράφων καί τῶν γλυπτῶν. Γιατί ὅπως κι ἐκεῖ, ἔτσι κι ἐδῶ, σκοπὸς εἶναι ἡ κατασκευὴ ἐνός ἀριστουργήματος, ἐνός καλλιτεχνήματος.

Συνιστᾷ μέσα παιδαγωγικά για κάθε αἴσθηση τοῦ ἀνθρώπου κι ἀναγνωρίζει τή σημασία τῶν «ὑποκαταστάτων» για μιὰ σωστή ἀγωγή. Μιλώντας π.χ. για τήν προφύλαξη τῆς πύλης τῆς ὄρασης, συνιστᾷ ποιά θεάματα δέν πρέπει νά βλέπει τό παιδί. Συμπληρώνει, ὅμως: «Ἐπειτα δεῖξε στό παιδί ἄλλες καλλονές για νά τοῦ ἀπομακρύνεις τά μάτια ἀπό ἐκεῖνα τά θεάματα. Δεῖξε του τόν οὐρανό, τόν ἥλιο, τά ἄστρα, τά ἄνθη τῆς γῆς, τά λειβάδια, τά ὠραῖα βιβλία...». Ἐάν ζοῦσε σήμερα ὁ Χρυσόστομος, θά ἦταν ἀσφαλῶς ἕνας ἀπό τούς πρωταγωνιστές για τή δημιουργία Χριστιανικῶν ἐφημερίδων, χριστιανικοῦ ραδιοφώνου, χριστιανικῆς τηλεόρασης, χριστιανικοῦ κινηματογράφου. Γιατί δέν ἀρκεῖ νά ἐκτοξεύουμε συνεχῶς ἀπαγορεύσεις στά παιδιά μας. Πρέπει νά τούς προσφέρουμε καί ὑποκατάστατα σ' ὅσα κακά προσφέρει ὁ κόσμος.

Προσπάθησα πιό πάνω νά δώσω μερικές ἀπό τίς παιδευτικές ἀρχές, πού συναντοῦμε στό ἔργο καί στή ζωή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Δέν ἀρκέστηκα μόνο σέ μιὰ ξερή – τυπική ἐπιλογή ὀρισμένων τέτοιων παιδευτικῶν ἀρχῶν, πού θά γίνονταν ἀποδεκτές ἀπό ὅποιονδήποτε ἄνθρωπο σ' ὅποια θρησκεία κι ἂν ἀνήκει. Κάτι τέτοιο δέν θά μοῦ τό ἐπέτρεπαν οὔτε οἱ πεποιθήσεις μου, οὔτε καί ἡ ιδιότητά μου. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ἦταν πρῶτ' ἀπ' ὅλα Χριστιανοί δάσκαλοι καί στόχος τους ἦταν ἡ Χριστιανική Παιδεία. Τό παιδευτικό τους σύστημα ἀποσκοπεῖ στήν ὑλοποίηση τοῦ στόχου τους, πού, ὅπως ἀναφέραμε, εἶναι ἡ ὁμοίωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό. Ἡ ὥρα δέν ἐπιτρέπει νά δοῦμε τίς ἀπόψεις τους σέ ἄλλες πτυχές τῆς ἀγωγῆς. Ἐχουν τεκμηριωμένες ἀπόψεις καί για τήν τιμωρία σάν μέσο σωφρονιστικό, για τήν ὁποία προτείνουν τή συχνότερη ἀπειλή καί λιγότερο τήν ἐφαρμογή της, καί ξεκάθαρες προτάσεις για σωστή ἀντίκρουση τῆς σεξουαλικῆς ἀγωγῆς τῶν νέων, στούς ὁποίους συστήνουν γάμο σέ νεαρή ἡλικία καί για ἄλλα πολλά.

Σαφεῖς, νομίζω, οἱ ἀρχές τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν σέ ὅσον ἀφορᾷ τά θέματα Παιδείας καί Ἐκπαίδευσης. Διαχρονικές οἱ τοποθετήσεις τους. Οἱ περισσότερες ἀπό τίς ἀρχές τῆς ἀγωγῆς τους γίνονται δεκτές σήμερα ἀπό τά πλεῖστα ἐκπαιδευτικά συστήματα τοῦ κόσμου. Τέτοιες ἀρχές εἶναι ἡ ἀρχή τῆς πολυδιά-

στατης καί ὄχι τῆς μονομεροῦς ἀγωγῆς, ἡ ἀνθρωπιστική διά-
σταση τῆς Παιδείας, πού σημαίνει καλλιέργεια τῆς ψυχῆς καί
ὄχι ἀπλῶς συσσώρευση γνώσεων, ἡ ἀρχή τοῦ παραδείγματος
τῶν παιδαγωγῶν, ἡ ἀρχή τῆς ἀπόκτησης τῶν γνώσεων τῆς
Ἐπιστήμης κάθε ἐποχῆς, καί τῆς ἐπιλογῆς ἐπαγγέλματος σύμ-
φωνα μέ τά ἐνδιαφέροντα τοῦ καθενός, ἡ ἀνάγκη ὑποκαταστά-
των σ' ὅσους πειρασμούς προσφέρει ἡ κοινωνία καί ἄλλα.

Ἰδιαίτερη, ὅμως, ἀπήχηση εἶχαν, ἀνέκαθεν, οἱ ἀρχές τῶν
Τριῶν Ἱεραρχῶν στή δική μας Ἑλληνική Παιδεία. Κι εἶναι χα-
ρακτηριστικό πῶς κι οἱ τρεῖς τους θεωροῦνται προστάτες τῆς
Ἑλληνικῆς Παιδείας. Ἡ ἀπόκτηση, ἐκ μέρους τους, τῆς Ἑλλη-
νικῆς Παιδείας τῆς ἐποχῆς τους καί ἡ ἀριστη χρήση τῆς Ἑλλη-
νικῆς γλώσσας καί τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τούς ἀνέδειξαν
πρότυπα τῆς Παιδείας μας.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες στέκουν ἐκστατικοί μπροστά στίς δυνα-
τότητες καί στόν ἐκπολιτιστικό χαρακτήρα τῆς Ἑλληνικῆς
γλώσσας. Ξέρουν πῶς κάθε λαός ἐκφράζει μέ τήν ἐθνική του
γλῶσσα, κατά τρόπον διαφορετικό, τόν κόσμο, ὁργανώνει δια-
φορετικά τά πιστεύω καί τίς ἀρχές του. Βρίσκουν, κι οἱ τρεῖς
τους, τήν Ἑλληνική γλῶσσα ἐξόχως ὑποδοθηθική γιά τήν
ἐκφραση τῶν θείων νοημάτων. Ἀπλό παράδειγμα γι' αὐτούς ἡ
λέξη ἄνθρωπος. Ἀπό τήν ἐτυμολογία της, ἄνω θρώσκω, βλέπω
πρός τά ἄνω, δείχνει καί τόν προσορισμό τοῦ περιγραφομένου
ὄντος. Ἡ λατινική λέξη homo δείχνει τήν χθόνια, τή γήϊνη προ-
έλευσή του. Αὐτό, βέβαια, δέν τούς ὀδηγεῖ σέ ὑποτίμηση ἄλλων
γλωσσῶν ἢ ἐθνῶν. Χρησιμοποιοῦν ἀπλῶς τά ἑλληνικά, πού
τούς βοηθοῦν στό σκοπό τους καλύτερα.

Ἡ στάση καί ἡ προτροπή τους πρὸς μίαν Ἑλληνοχριστιανι-
κή Παιδεία, μίαν Παιδεία πού νά μή ἀπομακρύνεται ἀπό τίς
ἱστορικές ρίζες της, θά πρέπει νά μᾶς παραδειγματίζει ἰδιαίτε-
ρα σήμερα, πού ἐπιχειρεῖται, δυστυχῶς, μιά ἀποστασιοποίηση
ἀπό τίς συντεταγμένες αὐτές.

Μέ ἀφορμή τήν πολυπολιτισμικότητα τῆς κοινωνίας μας, ἡ
ἐπιχειρούμενη ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση θέλει νά ἀφαιρέσει
ἀπό τήν Παιδεία μας δύο βασικούς της πυλῶνες, τόν θρησκευ-

τικό και τόν εθνικό. Στήν έκθεση τών έπτά «είδικών» γιά τήν εκπαιδευτική μεταρρύθμιση παρουσιάζεται μιά σιωπηλή υποτίμηση τοῦ μαθήματος τών Θρησκευτικῶν, λόγω τῆς ὑπαρξης μερίδας μαθητῶν μέ διαφορετική θρησκευτική ταυτότητα. Ἔχουμε τήν γνώμη πῶς δέν μπορεῖ ἡ Παιδεία μας, σέ ὅποια-δήποτε ἔκφρασή της, νά υποδαθμίζει τήν θρησκευτική ταυτότητα τοῦ μέγιστου τμήματος τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, πού εἶναι ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανική. Οἱ στόχοι τοῦ μαθήματος τών Θρησκευτικῶν εἶναι ἡ ἐπίτευξη τῆς ἁρμονικῆς συνύπαρξης τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό, τό συνάνθρωπο καί τή φύση. Αὐτοί οἱ στόχοι ταυτίζονται, ἐν πολλοῖς, καί βοηθοῦν στήν ἐπίτευξη τῶν στόχων μιᾶς δημοκρατικῆς καί ἀνθρώπινης Παιδείας. Ἐξάλλου ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία οὐδέποτε ὑποτίμησε ἢ υποδάθμισε τήν πίστη ἢ τήν ιδεολογία ἀκόμα καί τῶν διωκτῶν της. Σεβάστηκε καί τά πιστεύω καί τίς θέσεις τους. Οἱ προβαλλόμενοι, ὡς ἐκ τούτου, λόγοι γιά παραθεώρηση ἢ υποτίμηση τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς διάστασης τῆς ἀγωγῆς, στά σχολεῖα μας, δέν εὐσταθοῦν.

Κι ἀπό τήν ἄλλη ἡ πιό πάνω Ἐπιτροπή ἀμφισβητεῖ τήν δυνατότητα διάπλασης σωστῶν πολιτῶν στοῦ πλαίσιο τῆς ἐθνικῆς παράδοσης, πού τήν χαρακτηρίζει «συντηρητική καί ἀντιδραστική ἐλληνοεθνικο-θρησκευτική ἀγωγή». Παραβλέπουν, τόσο ἡ Ἐπιτροπή, ὅσο κι αὐτοί πού βρίσκονται πίσω της, πῶς διαπλάστηκαν αὐτοί πού κράτησαν Ἑλληνικό τόν τόπο κι αὐτοί πού τόν ἀπάλλαξαν ἀπό τήν ξένη κυριαρχία, δίνοντας καί τό αἶμα τους γιά τό σκοπό αὐτό.

Τά ὅσα ἀφελληνιστικά μέσα χρησιμοποίησαν κατά καιροῦς οἱ διάφοροι κατακτητές, φαίνεται ὅτι υἱοθετοῦνται σήμερα ἀπό ἐκείνους πού εἶναι ἐντεταλμένοι γιά τή διατήρηση τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ λαοῦ μας. Ὁφείλουμε ὅλοι νά διαφυλάξουμε ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ τήν Παιδεία μας πού βασιζέται στά Ἑλληνοχριστιανικά ἰδεώδη, ὅπως αὐτά διώθηκαν καί καλλιέργήθηκαν ἀπό τούς Τρεῖς Ἱεράρχες, ἀλλά καί ἀπό τή φάλαγγα ὅλων τῶν προγόνων μας.

Ὁφείλουμε, ἀκόμα, νά ἀγρυπνοῦμε καί γιά τή διαφύλαξη

τῆς ἱστορικῆς μνήμης καί τῆς προσφερόμενης ὕλης τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας στά παιδιά μας. Ἐν ἄρθρῳ ἡ ἱστορικὴ μνήμη, θὰ ἐξανδραποδισθοῦμε. Θὰ γίνουμε ἔρμαιο στα χέρια ἀνθρώπων, πού δέν ἔχουν ἱστορικό ὑπόβαθρο, διαθέτουν ὅμως ὑλική ἰσχύ γιὰ νά κυριαρχοῦν στό σύγχρονο, χωρίς ἀξίες, κόσμο.

Ἡ ὀρθή στάση μας συνιστᾷ ὀφειλή πρὸς τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες, πού τιμοῦμε σήμερα.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ἔζησαν σέ μιὰ ἐποχὴ μέ φοβερά ἀδιέξοδα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ δ' - ε' αἰώνας, ἡ ἐποχὴ τους, εἶναι περίοδος κοσμογονικῶν ἐξελίξεων. Στὴν περίοδο αὐτὴ σημειώθηκε εἴσοδος σ' ἓνα νέο κόσμο, λόγω τῆς κατάρρευσης τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καί τῆς στροφῆς σέ μιὰ νέα πολιτικὴ κοινότητα, τὴν Ἀνατολή. Ὑπῆρξαν τότε ἔντονες πνευματικὲς ἀνησυχίες, λόγω καί τῶν δογματικῶν διενέξεων, ἀποπροσανατολισμός λόγω τῶν αἰρέσεων, ἀστάθεια πολιτικὴ καί κοινωνικὴ. Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ φάνηκαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ὡς πρωτοπόροι, φωτισμένοι ἰδεολόγοι πού κατάφεραν νά βγάλουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ φοβερά τους ἀδιέξοδα καί νά τοὺς ὀδηγήσουν μέσω τῶν δρόμων, πού αὐτοὶ χάραξαν, στὴν ἀλήθεια καί στὴ ζωὴ.

Αὐτό δέν ἔγινε χωρίς δυσκολίες καί θυσίες. Ἐξορίες, διωγμοί, ἐκθρονίσεις ἀπὸ τοὺς ἐπισκοπικοὺς θρόνους τους, στερήσεις καί πολλὰ ἄλλα, ἦταν τὸ τίμημα πού κατέβαλαν γιὰ τὸ θάρρος καί τίς ἰδέες τους. Ὁ συντηρητισμὸς προβάλλει πάντα ἀντίσταση. Τὸ μαρτυρᾷ ἡ Ἱστορία: Τὸ κήρυγμα τοῦ σταυροῦ θεωρήθηκε ἀρχικά μωρία καί σκάνδαλο. Ὅσους εἶπαν πὼς ἡ γῆ κινεῖται, τοὺς πῆραν γιὰ τρελλούς.

Ἡ μοῖρα ὅσων δροῦν στά μεταίχμια τῶν ἐποχῶν καί προβάλλουν νέες ἀξίες καί τέμνουν νέους δρόμους εἶναι νά γίνονται μάρτυρες. Τὸ παλαιὸ ζητᾷ τὸ φόρο τοῦ αἵματος ἀπὸ τὸ νέο, προτοῦ νά ὑποχρεωθεῖ νά τοῦ παραχωρήσει τὴ θέση του.

Τελικά οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ὑπερίσχυσαν κι οἱ ἀρχές τους ἐπεκράτησαν μέχρι σήμερα. Καλοῦμαστε κι ἐμεῖς, ποῦμαστε ταγμένοι στὴν ὑπηρεσία τῆς Παιδείας, εἴτε ἄμεσα ὡς Ἐκκλησία καί λειτουργοὶ τῆς Παιδείας, εἴτε ἔμμεσα ὡς γονιοί, νά διαδίδ-

σουμε στά δήματά τους. Νά γίνουμε κι ἐμεῖς πρωτοπόροι στὸν τομέα τῆς Παιδείας, ἐκσυγχρονίζοντας τὰ μέσα, τίς μεθόδους καί τίς ἐπὶ μέρους ἐπιδιώξεις μας προκειμένου νά ἐπιτευχθεῖ ὁ στόχος πού πρέπει νά ναι ἀμετάθετος, ἐκεῖνος πού καί οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες εἶχαν: «Τό ὁμοιωθῆναι ἀνθρώπους τῷ Θεῷ», ἀλλά καί τό «παραμεῖναι Ἑλλήνας».

Θά ὑπάρξουν δυσκολίες καί ἀντιδράσεις. Μά μόνο ἔτσι τό μέλλον θά προβάλλει μέ ὑποσχέσεις γιὰ τὰ παιδιά μας καί τόν τόπο μας. Κι εἶναι αὐξημένες οἱ ὑποχρεώσεις μας. Καί γιὰ τὰ παιδιά μας, ἀλλά καί γιὰ τήν πατρίδα μας.
